

Ještě několik slov o „Botanospolu“

Sto let trvání České botanické společnosti vzbudilo oprávněnou pozornost, jak svědčí 4. číslo letošního *Živy* a hodně nabobtnalé 3. číslo *Preslií* (str. 391–862!). To je hlavně věnováno obrazu a analýze současné vegetace českých zemí, nicméně úvodní stať Františka Krahulce předkládá přehlednou historii jejího výzkumu. V *Živě* nalezneme však více vlastní historie společnosti i zajímavé portréty jejích významných představitelů. Je zřejmé, že každá instituce má i temná zákoutí, která není vhodné při slavnostní příležitosti příliš osvětlovat, nicméně je záslužné, že se jubilejní číslo *Živy* ani těmto temnějším místům nevyhýbalo. Zejména se tu objevily poukazy na hodnocení úlohy prof. Karla Domina ve vývoji české botanické komunity. Dovolu mi, abych jako dlouholetý člen ČBS (od studií r. 1961) a posléze historik věd o životě připojil několik doplňujících poznámek.

Nepěkné projevy nevráživosti ve společnosti, v minulosti tak nápadné, souvisí s jevem, který se v historii věd objevuje jako problém dominance velmožů nebo papežů vědy, tedy osobností, jež se dostaly do čela vědeckých institucí a odtud rozhodují nejen o zaměření výzkumu, ale i o jeho personálním zabezpečení. Tyto osobnosti soustřeďují své podřízené či jinak závislé k plnění určitých úkolů, nicméně je také omezují a vzbuzují jejich zprvu skrývanou nevěli. V oblasti botaniky (a nejen tam) se to zřetelně projevovalo dlouhou dobu nenávisť nástupce ve vedení pražského botanického ústavu vůči svému předchůdci. Josef Velenovský brojil proti Ladislavu Čelakovskému, posléze Domin „elegantněji“ upozadil Velenovského, když mladý ambiciózní mimořádný profesor s kohortou svých přívrženců donutil prvního předsedu ČBS r. 1914 po

dvou letech k rezignaci. Ten později v knize *Přírodní filozofie* uveřejnil dojemnou story o nevděčném docentovi, kterého připravil na vědeckou dráhu (Dominovo jméno nepadlo, ale každému bylo jasné, o koho jde); zatímco později ve *Viniklářově sborníku* uváděl již jmenovitě, jak sám trpěl pod Čelakovským a Antonínem Fričem. Domin takové nářky vůči Velenovskému gentlemany nepublikoval, nicméně své vlastní pocity po vyřazení z vědeckého života po r. 1945 už ani publikovat nemohl, nesměl. Taková vzájemná nevráživost „papežů vědy“ se objevovala i v zoologii (A. Frič versus František Vejdovský) a jistě i v jiných oborech. Bohumil Němec (viz *Živa* 2007, 5: 199–202) tuto situaci objasňoval tím, že rakouské úřady omezením rozvoje univerzity v českých zemích na Prahu podporovaly tento nezdravý vývoj, když ten, kdo měl ústav, rozhodoval o osudech svého oboru a těch, kdož se snažili v něm uplatnit. Odborné společnosti, pokud existovaly, byly mu k tomu nástrojem, proto ta snaha o jejich ovládnutí. Ale ani po r. 1918, kdy přibyl další botanický ústav na Moravě, se mnoho nezměnilo. S jeho přednostou Josefem Podpěrou dospěl Domin „k přátelské dohodě, podle níž si Podpěra vyhradil jako svou pracovní oblast Moravu a Slezsko, Domin Čechy a Slovensko“ (Klásterský 1970). Předobraz plánování vědy po r. 1948, nebo racionální dělba práce?

Nemohu se zbavit dojmu, že je v předloženém líčení v *Živě* poněkud „předominováno“. Je to pochopitelné, neboť stále musí tlačit svědomí, jak nevděčně se nejen společnost, ale i celá naše botanická pospolitost vůči Dominovi a jeho památce zachovala. Vždyť při jeho úmrtí nevyšel v odborném tisku ani nekrolog! Přitom se společnosti podařilo v *Presliích* vydat –

sice se sedmiletým zpožděním – vzpomínkové číslo pro J. Velenovského, ač byl politicky rozhodně na extrémnější pravici než Domin; zde podle mého osobního názoru nehrála hlavní roli nějaká zevní cenzura, ale skutečně nefalšovaný odpor mladší generace botaniků vůči Dominově někdejšímu „panování“ v botanické komunitě. Je jasné, že jeho neobyčejná pracovní aktivita se neprojevovala jen ve výzkumu, ale zároveň v organizaci vědecké práce, a to i tak, aby si zabezpečil první místo v rozhodování. Když v 30. letech začal Jaromír Klika vyjednávat s Melantrichem přípravu vydání nové souborné flóry ČSR, reagoval Domin vydáním „enumerace“ rostlinných druhů u nás rostoucích a sám, bezpochyby věrohodnější florista, se ujal v tomto směru iniciativy. Ta pak vyvrcholila v letech protektorátu floristickou akcí, z níž nashromážděný materiál byl zpracován do *Dostálovy Květeny* (Josef Dostál: *Květena ČSR*, 1950). Ovšem iniciátorský význam Dominovy aktivity v ní již připomenut nebyl... Nebyla to tak trochu krádež duchovního vlastnictví?

Ale teď poněkud jinak. Je třeba uznat, že nechuť mladší generace botaniků vůči Dominově dlouholeté diktátorské funkci v oboru měla své důvody. Jistě též politické, a také hrál svou úlohu obecný příklon doleva, starý odpor vůči tzv. insigniádě (zde ovšem Domin probíjaval jen to, na co česká univerzita měla zákonné právo). Ovšem bezpochyby odsouzeníhodná byla jeho druhorepubliková iniciativa Akce národní obnovy (ANO; i dnes se objevilo jedno politické hnutí s takovým názvem!), která se s heslem „odbenešit“ pokoušela ovládnout mocenské poměry. Jenže Dominova diktatura v botanice musela jeho spolupracovníky a žáky opravdu tísnit, už z hlediska jejich nutně omezeného vědeckého růstu. Z morálního hlediska je sice povážlivé, že jeho nejbližší spolupracovníci František A. Novák a Josef Dostál se proti němu obrátili v jeho krizovém období, kdy čelil převážně vykonstruovaným obviněním politického charakteru, lze však pochopit, že představa dalšího panování tohoto vladaře v oboru byla pro ně noční můrou. To platilo také pro další mladší botaniky a jejich postoj byl dostatečný. Ani Vladimír Krajina o jeho návratu do vedení ústavu nestál, byť Slavomil Hejný ve svém zkrslujícím hodnocení 70 let ČSBS tvrdil opak (lze to mimo jiné doložit z deníků B. Němce v Archivu Akademie věd ČR). Krajina byl spiritus agens tzv. asistentského zákona, který v 30. letech vylepšoval situaci univerzitních asistentů, a je nasnadě, že se takové počínání jeho šéfovi příliš nelíbilo. Po r. 1948 ovšem nastala jiná situace, a tak si mohl Hejný libovat, jak nejen botanická veřejnost, ale i celý národ odsoudil Domina, a chválit, jak Akční výbor ČSBS vyloučil ze svých řad K. Domina, V. Krajinu a Miroslava Pulcharta (Dominova spolupracovníka z floristické akce, který pro něho neohroženě svědčil před Národním soudem).

1 Prof. Zdeněk Černohorský ve své pracovních na katedře botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, v Benátské ulici (snímek z druhé poloviny 80. let 20. stol.). Foto K. Prášil

Tolik k lepšímu pochopení celého kontextu „papežů vědy“ v oboru botaniky, na něž jsme při četbě botanického čísla *Živy* naráželi. Je třeba ještě dodat, že posléze v 50. letech během mocenského klání v botanické komunitě ztratila ČSBS značně na významu, když byla jako „výběrová vědecká společnost“ glajchšaltována s jinými společnostmi pod dohledem ČSAV. Ale v období normalizace došlo opět k utuhnutí, když nový „soudruh papež botaniky“, ředitel Botanického ústavu ČSAV S. Hejný převzal i předsednictví ČSBS, jejímž prostřednictvím mohl zesilovat svůj vliv na univerzitní botaniku. Zasažoval do všeho možného. Vzpomínám, jak mi telefonicky vynadal, když jsme v *Pracích* z dějin přírodních věd otiskli stať o vývoji české botaniky, kterou napsal jeho spoluhraní Emil Hadač, jenž si tu dovilil uvést jméno V. Krajiny. Později, za nových poměrů, se však Hejný již nerozpokořoval napsat pochvalná hesla Domin a Krajina do *Zahradnického slovníku* naučného. Samozřejmě, S. Hejný dokázal zabránit přílišným exce-

sům v pronásledování skutečných odborníků, ale také někdy působil „drsným dojmem“, jak píše autoři jeho medailonku, aspoň na outsidersy, jako jsem byl já. Pamatuji si ho hlavně z různých konferencí, kolem něho se hemžili „insideri“, kterým stále něco přikazoval, stále organizoval... Asi se také stále obával. Je jisté, že S. Hejný zaujal v naší botanické pospolitosti výjimečnou vládnoucí pozici, jaké předtím dosáhl jedině K. Domin.

Nakonec připojím kritickou poznámku k výběru osobností představených v *Živě*. Mrzí mě, že se tu nevzpomněla osobnost prof. Zdeňka Černohorského (1910–2001; více v rozhovoru k jeho devadesátinám v *Živě* 2000, 6: LXXXI–LXXXII a také ve vzpomínkovém příspěvku v *Živě* 2001, 5: LXVIII), který byl dlouholetým šéfredaktorem *Preslií* (vedl je od ročníku 1967/35 do ročníku 1989/61). Jako profesor morfologie rostlin byl mezi studenty velmi obáván, potrpěl si totiž na jasném vyjadřování, přesných formulacích, však se také zasloužil o didaktiku biologické výuky; na druhé

straně se rovněž dokázal pěkně uvolnit (např. při botanické exkurzi v Českém Krumlově za účasti Josefa Holuba a Vladimíra Skalického). Vzpomínám, jak mne tak trochu spiklenecky přizval k spoluautorství článku Jany Osbornové-Kosinové k životnímu jubileu Jana Jeníka s tím, že jako Jeníkův žák a současně vedoucí oddělení dějin přírodních věd v tehdejší Ústavu československých a světových dějin ČSAV (tedy součástí oficiálních struktur) bych mohl případně obhájit publikování proti kritice Jeníkových odpůrců (měl na mysli Radovana Hendrycha neblahé paměti, který Jeníka vystrnadil z fakulty). Zdeněk Černohorský vedl dlouho a úspěšně časopis společnosti v politicky proměnlivých dobách a podařilo se mu ho udržet na vysoké odborné úrovni, rovněž byl členem výboru Společnosti, v letech 1965–75 dokonce jejím předsedou (ve funkci ho vystřídal právě S. Hejný). Rozhodně si zasloužil v síni slávy alespoň krátkou zmínku.

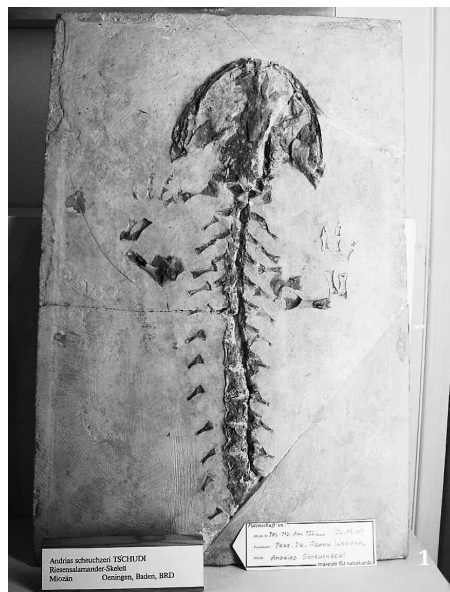
Jan Robovský

RECENZE

Ferdinand Damaschun, Sabine Hackethal, Hannelore Landsberg, Reinhold Leinfelder (eds.): Klasse, Ordnung, Art – 200 Jahre Museum für Naturkunde Berlin

Přírodovědná muzea bývají občas nesprávně vnímána jako zaprášená místa, kde se zastavil čas a kde nacházíme „neživá zvířata“. Moderní přírodovědné muzeum je ale jiné – živé, neboť tradičně dokladuje rozmanitost přírody, ale také ji zkoumá nebo výzkum umožňuje dalším odborníkům, a v neposlední řadě usiluje o její atraktivní přiblížení návštěvníkům. U vyhynulých nebo vyhynulých organismů nám muzea navíc ukazují, o jaký kus přírodního bohatství jsme již přišli, a jsou tak pomyslným varovným prstem pro nás i další generace. V posledních desetiletích získávají expoziční části těchto institucí interaktivní a dynamickou podobu, možná také proto, že je třeba mladé návštěvníky odpoutat od internetu a jiných počítačových zábav. Návštěvnost muzeí závisí i na šikovné propagaci a pro povědomí o jejich užitečnosti je třeba společností vychovávat a záměry vhodné popularizovat.

Berlínské přírodovědné muzeum (Museum für Naturkunde) patří mezi přední světová muzea tohoto zaměření, a to díky bohatým sběrům z celého světa, řadě vynikajících přírodovědců (správců sbírek i „sběratelů“) a v poslední době také kvůli zdařilé rekonstrukci a modernizaci expozičních částí, čímž se kromě jiného podařilo zahladit poslední stopy války, kdy byla velká část budovy poškozena bombardováním. Rekonstrukce se dočkal také asi nejpůsobivější objekt – obří sauropodní dinosaur *Brachiosaurus brancai* nale-

1 Každý sbírkový předmět v muzeu má svou historii. Žkamenělé zbytky velemloka *Andrias scheuchzeri* byly zprvu mylně považovány za pozůstatky lidí (člověk – svědek potopy) a beletristicky zpracovány ve *Válce* s mloky Karla Čapka. Foto J. Robovský

zený mezi léty 1909–13 na území dnešní Tanzanie. U příležitosti 200 let existence a dokončování rekonstrukce vznikla zajímavá a inspirativní publikace, která čte-

náře provází chronologicky dějinami tohoto muzea. Autoři relativně velké a ilustracemi i fotografiemi bohaté knihy propojili dílčí časová období s poutavými příběhy o některých přírodninách (nejstarší preparát divokého prasete, „typový exemplář“ člověka, gorily horské nebo slona pralesního) a osobnostech spojených s institucí. Těmito příběhy kniha výrazně rozšiřuje čtenářskou obec, protože obrazový doprovod snadno strhne ke čtení každého návštěvníka muzea. Výhodou je vyváženost, publikace zahrnuje kapitoly o mineralogii, paleontologii, entomologii, antropologii, ornitologii, mammaliologii apod. Ani čtenář-specialista nebude zklamán, protože se kniha věnuje také osobnostem méně známým, přičemž se autoři nebojí otevírat kontroverzní témata (např. vědecké bádání Ernsta Schäfera v Tibetu propojené s jeho nacistickým angažmá). Ze známých osobností je v knize přiblížen např. všestranný Peter Simon Pallas, cestovatel Hinrich Lichtenstein působící především v Africe, embryolog kytovců Willy Küenthal, výstřední savčí systematik Paul Matschie, který byl schopen popsat na základě jedné kůže či sourozí dva nové savčí druhy, již zmíněný E. Schäfer nebo „papež“ světové ornitologie Erwin Stresemann. V knize postupně procestujeme velkou část světa a uvidíme, že berlínské přírodovědné muzeum není jen archívem přírody, ale dynamickým vědeckým pracovištěm.

Myslím si, že tato publikace může být inspirací pro popularizaci sbírkových fondů ostatních muzeí a lze ji doporučit všem zájemcům o historii přírodních věd a samotnou přírodu.

Basilisken-Press, Verlag Natur & Text, Berlin/Rangsdorf 2010, 334 str.
Cena 29,95 Euro